

Complexnummer: 528600

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Grebbelinie, Groeperkade, Renswoude

Aantal complexonderdelen

3

Monumentnummers van complexonderdelen

528601, 528602, 528603

Woonplaats

Renswoude

Gemeente

Renswoude

Provincie

Utrecht

Locatie van het hoofdoject

Renswoude, vanaf Valleikanaal tot voorbij kruising met de N224

Complexomschrijving

Inleiding:

De Grebbelinie is een waterlinie van ca. 60 kilometer lengte, die gebruik maakt van de natte omstandigheden in de westelijke, laagst gelegen deel van de Gelderse Vallei. Het is een uniek voorbeeld van een aanleg van een waterlinie uit de achttiende eeuw. Doordat sindsdien geen grote ingrepen hebben plaatsgevonden in de structuur van de linie is het grootste deel van de liniewal, de keerkaden en de aarden verdedigingswerken bewaard gebleven. De Grebbelinie omvat kades, aarden forten, sluizen, kazematten, voorposten, tankgreppels, inundatievlaktes, loopgraven, bunkers etc. Omdat er steeds vanuit is gegaan dat de linie moest worden verdedigd door een tijdelijk veldleger zijn er in de Grebbelinie geen permanente onderkomens voor de militairen gebouwd.

De linie was gericht tegen een mogelijk oprukkende vijand vanuit het oosten. Door het inunderen van land konden vijandelijke troepen worden tegengehouden. De Grebbelinie moest ervoor zorgen dat dit op een gecontroleerde wijze gebeurde. Het water in het geïnundeerde gebied moest voldoende diep zijn om vijandelijke voertuigen en geschut de doorgang te beletten, maar niet zo diep dat de vijand met vaartuigen de linie zou kunnen benaderen. Op die plaatsen die te hoog lagen om geïnundeerd te kunnen worden kwamen verdedigingswerken. Bij de aanleg van de inundatiegebieden is gebruik gemaakt van de lager gelegen velden. Om het gebied zo efficiënt mogelijk onder water te kunnen zetten, was de linie van zuid naar noord verdeeld in 11 kommen. Het water werd in iedere kom opgestuwd met behulp van een keerkade die dwars op de liniekade lag.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Nadat al vanaf het einde van de 16e eeuw in dit gebied incidenteel versterkingen waren aangelegd, werd in 1744 op voorstel van de toenmalige Directeur-Generaal van Fortificatiën B.J. de Roy een begin gemaakt met de aanleg van de aarden wal die later de Grebbeliniedijk zou worden. De wal moest het water tegenhouden, zodat de Gelderse kant van de dijk kon worden geïnundeerd. Verder voorzag het plan vanwege het hoogteverschil tussen de Nederrijn en de Zuiderzee in de aanleg van keerkades of dwarsdijken die het water konden tegenhouden. Op die manier ontstond een reeks met water gevulde kommen, die als een soort traptreden steeds verder naar het noorden afdaalden. In totaal zijn er acht keerkades aangelegd om het gebied gecontroleerd onder water te kunnen zetten. In 1786 werden verdere versterkingen aangelegd.

De eerste keer dat de linie in paraatheid werd gebracht, was in 1793 toen Frankrijk Nederland de oorlog verklaarde. Het waterpeil in de Rijn was echter op dat moment te laag om de linie onder water te zetten. Doordat de opmars niet werd doorgezet hebben de Fransen de linie toen niet bereikt. Toen echter de Fransen onder generaal Pichegru eind 1794 terugkwamen kon de linie wel onder water worden gezet. Maar een strenge vorstperiode begin 1795 zorgde ervoor dat de Franse legers zonder problemen over de bevroren rivieren en inundaties konden trekken.

Uiteindelijk hebben de Fransen in 1799 de linie zijn uiteindelijke vorm gegeven. Zij besteedden veel aandacht aan de verbetering van de verdediging van de keerkades en legden daar aarden voorposten aan. Omdat Napoleon in 1809 ten onrechte meende dat er geen gevaar meer uit het oosten dreigde, werd de Grebbelinie opgeheven als verdedigingswerk.

Pas in 1846 begon men weer het belang van de Grebbelinie voor de landsverdediging in te zien. Om de spoorlijn Utrecht - Arnhem te beschermen werd deze dwars door het fort aan de Buursteeg aangelegd. In 1860 werd bepaald dat de Grebbelinie een van de belangrijkste verdedigingslijnen van ons land moest zijn. Naar aanleiding daarvan werden in de belangrijkste keerkades nieuwe damsluizen geplaatst, zodat het gebied voor de linie sneller onder water kon worden gezet. In 1866 werd het Omleidingskanaal ten oosten van Veenendaal aangelegd, waardoor de inundatietijd kon worden teruggebracht van 20 naar 12 dagen. Maar desondanks werd de Nieuwe Hollandse Waterlinie de belangrijkste verdedigingslinie, omdat de inundaties daar sneller en gemakkelijker tot stand konden worden gebracht.

Pas tijdens de mobilisatie van 1939-1940 werd de Grebbelinie, onder de naam Valleilinie, de hoofdverdedigingslinie van ons land. Doordat kort daarvoor het Valleikanaal was gegraven om de afwatering in de Gelderse Vallei te verbeteren was nu een doorlopend kanaal ontstaan tussen de Nederrijn en het IJsselmeer, dat ook dienst kon doen als tankgracht en ook betere mogelijkheden bood tot inunderen van het gebied.

Grote delen aan de oostzijde kwamen nu onder water te staan en boerderijen die in het schootsveld stonden werden afgebroken. Rond Veenendaal werden uitgestrekte loopgraven en tankgrachten gegraven en er werden 271 betonnen mitrailleurkazematten gebouwd. In maart 1940 werd de hoofdverdediging van het oostfront van de Vesting Holland verplaatst van de Nieuwe Hollandse Waterlinie naar de Grebbelinie. Dat leidde tot de aanleg van nog meer loopgraven, tankgrachten en draadversperringen, met name in de niet te inunderen gebieden tussen Woudenberg - Renswoude en Veenendaal. Op 10 mei vielen de Duitse troepen ons land binnen. Hoewel de strijd bij de Grebbeberg het meest bekend is geworden, werd er ook zwaar gevochten op andere plaatsen op de linie. De Duitsers zorgden uiteindelijk voor de laatste aanpassing van de linie in 1944. De linie kreeg nu de naam Pantherstellung. Doel van de linie was om een naar Duitsland optrekkende vijand tegen te houden en de hoofdschuitsrichting was dit keer naar het westen en zuiden. Er werden meer dan 20 kanonkazematten gebouwd, waarvan nu nog 12 bewaard zijn gebleven. In 1951 is de Grebbelinie als verdedigingslinie voorgoed opgeheven.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De Groeperkade is gelegen tussen het gedeelte van de Grebbeliniedijk ten zuiden van de spoorlijn Utrecht-Arnhem in de gemeente Utrechtse Heuvelrug en het Werk aan de Daatselaar in de gemeente Renswoude. De Groeperkade is een voorbeeld van een komkering van een waterlinie annex verdedigingswal. Hij diende als komkering tussen de 2e of Groepse kom en de 3e of Lambalgerkeerom.

Omschrijving:

In 1745 en 1746 aangelegd aarden VERDEDIGINGSWERK, bestaande uit een aarden wal, aangelegd als steunkade voor de inundaties en als verdedigingswal. Het gedeelte van de kade in de gemeente Renswoude is ongeveer 4000 meter lang. De kade is gelegen tussen de gemeentegrens met de gemeente Utrechtse Heuvelrug en het Werk aan de Daatselaar. Op de Groeperkade bevinden zich drie grenspalen met de inscripties O78, O55 en O198 en zes aspalen met als aanduiding b, c, e, l, K en l.

Het complex bestaat uit de volgende onderdelen: 1. Aanleg van een aarden keerkade annex verdedigingswal (met uitzondering van het gedeelte tussen de Barneveldseweg en de provinciegrens) 2. Damsluis in de Lunterse Beek 3. het Werk aan de Engelaar

Waardering:

De aanleg is van algemeen belang vanwege:

Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Grebbelinie, zoals deze in een periode van 200 jaar in zes fasen is aangelegd. Van groot belang door de herinneringswaarde vanwege de rol tijdens de gevechtshandelingen in 1939-1940. Met name is de kade ook van belang als voorbeeld van een 18e eeuwse keerkade of komkring.

Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (18de, 19de en 20ste eeuw), b. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw) c. de voorpostfunctie tijdens de mobilisatie en oorlogshandelingen 1939 - 1940

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van verdedigingswerken uit de periode:

fase 1: vanaf 1744, aanleg liniedijk en werken

Ensemble waarde vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Grebbelinie in het algemeen, in het bijzonder als nog gaaf bewaarde komkade bij de liniedijk tussen het Werk aan de Roode Haan en de kern van de gemeente Leusden. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex. Tenslotte is hier sprake van een gave/redelijk gave relatie met het schootsveld en inundatieveld

Het complex is zeldzaam omdat het een nog vrijwel compleet bestaand voorbeeld is van een 18e eeuwse verdedigingswerk in de Grebbelinie en het is als zodanig representatief (karakteristiek) voor dit type verdedigingswerken.

Het complex is goed bewaard omdat nog vrijwel alle ertoe behorende onderdelen in meer of minder herkenbare vorm en functie aanwezig zijn.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 528601

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	16 december 2011
Kadaster deel/nr	82676/101

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Renswoude	Renswoude	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Renswoude	vanaf Valleikanaal tot voorbij kruising met de N224

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Renswoude	F			358
Renswoude	C			3401
Renswoude	G			111
Renswoude	C			1891
Renswoude	F			357

*Omschrijving***

Inleiding:

De Groeperkade is gelegen tussen het gedeelte van de Grebbeliniedijk ten zuiden van de spoorlijn Utrecht-Arnhem in de gemeente Utrechtse Heuvelrug en het Werk aan de Daatselaar in de gemeente Renswoude. De Groeperkade is een voorbeeld van een komkering van een waterlinie annex verdedigingswal. Hij diende als komkering tussen de 2e of Groepse kom en de 3e of Lambalgerkeerkom. Dit gedeelte van de Groeperkade ligt in de gemeente Renswoude.

Omschrijving:

In 1745 en 1746 aangelegd aarden VERDEDIGINGSWERK, bestaande uit een aarden wal, aangelegd als steunkade voor de inundaties en als verdedigingswal. Het gedeelte van de kade in de gemeente Renswoude is ongeveer 4000 meter lang. De kade is gelegen tussen de gemeentegrens met de gemeente Utrechtse Heuvelrug en het Werk aan de Daatselaar. Op de Groeperkade bevinden zich drie grenspalen met de inscripties O78, O55 en O198 en zes aspalen met als aanduiding b, c, e, I, K en I.

Waardering:

De aanleg is van algemeen belang vanwege:

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Grebbelinie, zoals deze in een periode van 200 jaar in zes fasen is aangelegd. Van groot belang door de herinneringswaarde vanwege de rol tijdens de gevechtshandelingen in 1939-1940. Met name is de kade ook van belang als voorbeeld van een 18e eeuwse keerkade of komkring.

Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (18de, 19de en 20ste eeuw), b. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw) c. de voorpostfunctie tijdens de mobilisatie en oorlogshandelingen 1939 - 1940

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van verdedigingswerken uit de periode:

fase 1: vanaf 1744, aanleg liniedijk en werken

Ensemble waarde vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Grebbelinie in het algemeen, in het bijzonder als nog gaaf bewaarde komkade bij de liniedijk tussen het Werk aan de Roode Haan en de kern van de gemeente Leusden. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex. Tenslotte is hier sprake van een gave/redelijk gave relatie met het schootsveld en inundatieveld

Het complex is zeldzaam omdat het een nog vrijwel compleet bestaand voorbeeld is van een 18e eeuws verdedigingswerk in de Grebbelinie en het is als zodanig representatief (karakteristiek) voor dit type verdedigingswerken.

De kade is goed bewaard omdat nog vrijwel alle ertoe behorende onderdelen in meer of minder herkenbare vorm en functie aanwezig zijn.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Open verdedigingswerk

Functie

Stelling

Monumentnummer*: 528602

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	16 december 2011
Kadaster deel/nr	82676/94

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Renswoude	Renswoude	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Renswoude	Ong. 2500 m ten noorden van de linedijk

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Renswoude	F			354
Renswoude	F			365
Renswoude	F			357

Omschrijving**

Inleiding:

Het Werk aan de Engelaar is een gebastionneerd verdedigingswerk en diende als afsluiting van de Groeperkade. De aanleg was bedoeld om de voor het werk liggende damsluis in de Lunterse beek te verdedigen. Omdat het werk als een te vooruitgeschoven post werd beschouwd zijn hier in het kader van de Valleistelling in 1939-1940 geen kazematten zijn gebouwd. Desondanks hebben hier rond het werk in de meidagen van 1940 wel zware gevechten plaatsgevonden.

Omschrijving:

In 1799 aangelegd aarden VERDEDIGINGSWERK, bestaande uit een open aarden hoornwerk met twee aarden wallen met elk een bastion ter weerszijden van de Groeperkade met aan de voorzijde een natte gracht. De maximale afmetingen van het werk zijn 250 meter in de lengte en 45 tot 60 meter in de breedte. Op het werk bevinden zich drie grenspalen met de inscripties O15, O20 en O28

Voor het werk ligt een damsluis in de Luntersebeek.

Waardering:

De aanleg is van algemeen belang vanwege:

Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Grebbelinie, zoals deze in een periode van 200 jaar in zes fasen is aangelegd. Van

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

groot belang door de herinneringswaarde vanwege de rol tijdens de gevechtshandelingen in 1939-1940.

Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (18de, 19de en 20ste eeuw), b. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw) c. de voorpostfunctie tijdens de mobilisatie en oorlogshandelingen 1939 - 1940

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van verdedigingswerken uit de periode:

fase 4: 1799, versterking Franse Tijd

Ensemble waarde vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Grebbelinie in het algemeen, in het bijzonder als onderdeel van de nog gaaf bewaarde liniedijk tussen het Werk aan de Roode Haan en de kern van de gemeente Leusden. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang van de onderdelen van het complex. Tenslotte is hier sprake van een gave/redelijk gave relatie met het schootsveld en inundatieveld

Het complex is zeldzaam omdat het een nog vrijwel compleet bestaand voorbeeld is van een 18e eeuws verdedigingswerk in de Grebbelinie en het is als zodanig representatief (karakteristiek) voor dit type verdedigingswerken.

Het werk is goed bewaard omdat nog vrijwel alle ertoe behorende onderdelen in meer of minder herkenbare vorm en functie aanwezig zijn.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Open verdedigingswerk

Functie

Stelling

Monumentnummer*: 528603

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	16 december 2011
Kadaster deel/nr	82676/86

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Renswoude	Renswoude	Utrecht

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Renswoude	Vóór het Werk aan de Engelaar in de Luntersche Beek

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Renswoude	F			356
Renswoude	F			357

Omschrijving**

Inleiding:

De damsluis bij het Werk aan de Engelaar is in 1865 gebouwd ter vervanging van een eerder gebouwde houten verlaat. De sluis diende voor de regulering en doorvoer van het inundatiewater naar de noordelijk gelegen inundatiekommen van de Grebbelinie. Door de damsluis te sluiten kon het water in de Lunterse Beek worden opgezet ten behoeve van de inundatie van de 2e of Groepse kom.

Omschrijving:

In 1865 aangelegd WATERWERK, bestaande uit een damsluis. De Damsluis is uitgevoerd in metselwerk met deels hardstenen schotbalkspanningen en hoekprofielen. De sluis is voorzien van een moderne stuwvoorziening met bijbehorende moderne machinekast. De afmetingen van de damsluis zijn 10, 5 bij 10 meter inclusief de twee landhoofden. De sluis heeft een doorstroomopening van 5 meter breed met aan de oostzijde een 2 x 2 schotbalkspanningen.

Waardering:

De damsluis is van algemeen belang vanwege:

Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Grebbelinie, zoals deze in een periode van 200 jaar in zes fasen is aangelegd.

Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op:

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

a. het systeem van inundatie en accesverdediging (18de, 19de en 20ste eeuw),

Het betreft hier een object dat in eerste aanleg een voorbeeld is van verdedigingswerken uit de periode:

fase 5: 19de eeuw versterkingen Willem III

Ensemble waarde vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Grebbelinie in het algemeen, in het bijzonder als onderdeel van de nog gaaf bewaarde liniedijk tussen het Werk aan de Roode Haan en de kern van de gemeente Leusden.

Het object is zeldzaam omdat het een nog vrijwel compleet bestaand voorbeeld is van een 19e eeuwse damsluis voor inundatiedoeleinden.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Open verdedigingswerk

Functie

Inundatiewerk